

Hyvät kirjastopäiville osallistujat,

Kirjastopäivien teema ”uusi juoni” viittaa tarinaa eteenpäin kuljettavaan toimintaan ja toiminnan etenemisessä tapahtuviin muutoksiin. Hyvässä tarinassa yllättävät juonenkäänteet ovat osa tarinan imua.

Uusi laki yleisistä kirjastoista astui voimaan keskellä historiallisen suurta hallinnollista uudistusta, keskellä hallinnon ”uutta juonta”. Valmisteilla oleva sote- ja maakuntauudistus muuttaa valtion, kuntien ja maakuntien keskinäisiä suhteita ja työnjakoa merkittävästi.

Sote- ja maakuntauudistuksen myötä sosiaali- ja terveystalouden järjestämisvastuu siirtyy kunnilta uusiin, perustettavien maakuntiin. Uudessa tilanteessa kuntien keskeisiksi palveluiksi nousevat sivistys- ja kulttuuripalvelut. Tulevaisuuden kunnat ovat paikallisen osallistumisen, demokratian ja sivistyksen yhteisöjä.

Kuntien uudenlaiset tehtäväpainotukset tarjoavat myös yleiselle kirjastolle uusia mahdollisuuksia toimintansa kehittämiseen. Kirjastolle tarjoutuu aiempaa vahvempi rooli kansalaisyhteiskunnan ja lähidemokratian toteutumisen tilana ja paikkana. Kirjaston merkitys paikallistason yhteisöllisenä ja yhteiskunnallisena toimijana vankistuu entisestään.

Valtion tehtävänä on muun muassa lainsäädäntöä kehittämällä luoda edellytyksiä ja avata mahdollisuuksia. Vuoden alussa voimaan tullut kirjastolaki on hengeltään nimenomaisesti mahdollistava ja uusia toimintatapoja kunnissa edistävä. Laki on vankasti linjassa tulevaisuuden kunnille asetettujen tavoitteiden kanssa.

Hyvät kuulijat,

Opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuuripolitiikan strategia 2025 julkaistiin toukokuussa. Strategia ohjaa osaltaan ministeriön kulttuuripolitiikkaa kunnissa. Strategian keskeinen lähtökohta on perustuslakiin kirjattujen sivistyksellisten oikeuksien turvaaminen. Ylläpitämällä ja tukemalla suomalaista kirjastolaitosta julkinen valta, eli valtio ja kunnat yhdessä, luovat edellytyksiä sivistyksellisten oikeuksien toteutumiselle.

Kulttuuripoliittisessa strategiassa painottuu edellytysten luominen kansalaisten osallisuudelle ja osallistumiselle kulttuuriin. Tavoitteena on lisätä kaikkien mahdollisuuksia päästä osallisiksi kulttuuripalveluista ja kaventaa eri väestöryhmien välisiä eroja kulttuuriin osallistumisessa. Tiedämme, että kulttuurisen osallisuuden vaikutukset säteilevät laajasti yhteiskuntaan ja ihmisten hyvinvointiin. Ihmisten osallisuus lähiyhteisöihinsä ja koko suomalaiseen yhteiskuntaan on keino vahvistaa suomalaista demokratiaa.

Kulttuuri- ja kirjastopalvelujen yhdenvertaiseen saatavuuteen liittyy kuntakehityksestä johtuvia haasteita, kun väestö keskittyy suurimpiin kasvukeskuksiin. Maan eri alueiden kehitysmahdollisuudet poikkeavat toisistaan. Syrjäisillä maaseutualueilla haasteena on riittävien palveluiden turvaaminen. Kaupungeissa haasteet liittyvät asuinalueiden eriytymiseen. Tätä eriarvoistumiskehitystä vastaan on tärkeää toimia myös kulttuuri- ja kirjastopoliittisin keinoin.

Kuntien välisten erojen kasvusta huolimatta kirjastopalvelujen saatavuus on säilynyt melko hyvänä koko maassa. Kirjastojen lähipalveluluonne, palvelujen säilyttäminen riittävän lähellä asukkaita on keskeinen palvelujen saatavuuteen vaikuttava tekijä. Puolet suomalaisista asuu enintään 1,9 kilometrin etäisyydellä ja 75 prosenttia enintään 3,5 kilometrin etäisyydellä läheisimmästä yleisestä kirjastosta. Riittävän lyhyet etäisyydet kotoa kirjastoon ovat erityisesti lasten ja perheiden sekä ikääntyvän väestön kirjastonkäytön välttämätön edellytys.

Uuden lain myötä maksuttomuuden laajentaminen koskemaan myös aineiston varaamista takaa kirjastopalvelujen yhdenvertaisen käyttömahdollisuuden kaikille, varallisuudesta riippumatta. Palvelujen maksuttomuus yhdessä kattavan toimipisteverkon kanssa tekevät kirjastoista kuntalaisille helposti saavutettavia, monipuolisia sivistys- ja harrastustoiminnan keskuksia.

Väestörakenteen moninaistuessa asukkaiden palvelutarpeet ja palveluodotukset eriytyvät. Palveluilta odotetaan samanaikaisesti yksilöllistä räätälöintiä sekä yhteisöllisen toiminnan mahdollistamista. Kirjastoissa uusiin palveluodotuksiin on aina vastattu aktiivisesti ja usein ennakoivasti, tuoreena esimerkkinä omatoimikirjastot, jotka parhaimmillaan mahdollistavat yksilöllisiä tarpeita tukevat aukioloajat ja tilojen hyödyntämisen aukioloaikojen ulkopuoliseen yhteisölliseen käyttöön.

Digitalisaatiokehitys jatkuu voimakkaana. Se muuttaa tuotantoa, kysyntää, kuluttamista ja elämäntapoja. Kirjastot ovat poikkeuksellisen kyvykkäitä tuomaan palvelunsa saataville myös digitaalisissa ympäristöissä. Samalla ne toimivat aktiivisesti ihmisten digitaalisen osallisuuden vahvistajina. Digitaalisen ympäristön arkipäiväistyminen lisää tarvetta tarjota eri väestöryhmille tukea ja neuvontaa palvelujen käyttöön.

Kirjastopalvelujen saatavuuden turvaamiseksi tulee kunnissa jatkossakin etsiä uusia tapoja järjestää ja tuottaa palveluja. Jo nyt on nähtävissä, että yhä enemmän palveluja tuotetaan yli hallinnonalarajojen. Yhteistyö, kumppanuus ja moniammatillisuus korostuvat tulevaisuuden kuntien palvelutoiminnassa aiempaa enemmän.

Hyvät kuulijat,

Puheenvuoroni otsikko ”Mitä kirjastolaki tarkoittaa kunnille?” voitaisiin yhtä hyvin esittää muodossa ”Mitä tulevaisuuden kunta tarkoittaa kirjastoille? ”.

Valtio tukee uudella kirjastolainsäädännöllä kirjastojen kehittämistä ja kirjastojen johtamista tulevaisuuden kunnan tavoitteiden mukaisesti. Kirjastolaki on valtion raami kirjastotoiminnalle, mutta toteutukset ovat alueellisia ja paikallisia. Kirjastojen tulee ottaa entistä voimakkaammin huomioon asukkaiden tarpeet sekä paikalliset olosuhteet ja erityispiirteet.

Valtio ohjaa kuntia pääsääntöisesti lainsäädännöllä. Valtion ohjauksen painopiste on resurssiohjauksen sijaan saavutettujen tulosten seurannassa ja arvioinnissa. Arviointia suunnataan käyttäjäkokemuksiin sekä kuntalaisten arvioon palvelujen merkityksestä ja vaikutuksesta heidän arkeensa.

Kunnat ovat nyt ja tulevaisuudessa merkittäviä itsehallinnollisia toimijoita suomalaisessa yhteiskunnassa. Myös kuntien rooli osana julkisen hallinnon kokonaisuutta säilyy vahvana. Tekemisen meininki, tapahtumat ja panostukset luovaan työhön sekä matalan kynnyksen kulttuuriin lisäävät myös kunnan houkuttelevuutta. Asukkaiden kuuleminen ja aktiivinen osallistaminen palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen nousee myös yhä vahvempaan rooliin kunnan toiminnassa.

Hyvät kuulijat,

Yleisten kirjastojen toiminnan juoni liittyy tulevaisuuden kunnan keskeisiin tehtäviin: sivistyksen ja osaamisen vahvistamiseen, kulttuurisen hyvinvoinnin edistämiseen sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen tarjoamiseen. Tulevaisuuden kunnan tehtävien tarkastelu tuo esille mielenkiintoisella tavalla kirjastojen moninaiset roolit kuntalaisten arjessa ja kuntaorganisaation toimintarakenteissa. Yleinen kirjasto näyttäytyy eräänlaisena kunnallisten palvelujen ja kuntalaisten hyvinvoinnin solmukohtana.

Yleisen kirjaston sidos opetukseen ja koulutukseen sekä omaehtoiseen opiskeluun on kirjastotoiminnan yksi kivijalka. Voimaan tullut uusi perusopetuksen opetussuunnitelma samoin kuin ensi syksynä voimaan tulevat varhaiskasvatuksen valtakunnalliset perusteet korostavat monipuolista luku- ja kirjoitustaitoa yhä keskeisempänä kansalaistaitona.

Uuden kirjastolain tehtäväpykälään on myös kirjattu tuen ja ohjauksen tarjoaminen monipuoliseen lukutaitoon. Oppimiserot lukutaidossa syntyvät jo varhaisella iällä ja kirjastoilla yhdessä koulujen kanssa on tärkeä tehtävä näiden erojen syntyminen ehkäisyssä, lukemisen imun ja innostuksen luomisessa.

Yleisiä kirjastoja koskeva laki rakentaa kirjastosta vahvaa tulevaisuuden kunnan toimijaa. Yhteistyö kunnan sisällä ja yhteistyö kuntaorganisaation ulkopuolisten toimijoiden kanssa, verkostojen rakentaminen ja niissä toimiminen, uusien toimintamallien kokeileminen sekä aktiivinen avautuminen yhteisöön ja yhteiskuntaan ovat uuden lain keskeisiä linjauksia.

Arvoisat kuulijat,

Pidetään yhdessä kiinni ainutlaatuisesta kirjastolaitoksestamme. Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuonna meillä on aivan erityinen ilo juhlia kuntiemme kirjastoja. Kirjastot välittävät kulttuuriperintöä ja ovat itsessään osa suomalaista kulttuuriperintöä. Kirjastot turvaavat mahdollisuuksien tasa-arvoa, kannustavat uteliaisuuteen ja unelmointiin, oma-aloitteisuuteen ja toimeliaisuuteen. Kirjasto on kulttuurin perusasia.